

Makroøkonomiske virkninger av ulike måter å bruke realavkastningen av Petroleumsfondet på*

Per Richard Johansen
og Inger Holm

De nye retningslinjene for den økonomiske politikken som ble framlagt i mars i år, åpner for økt bruk av oljeinntektene. I denne artikkelen studeres makroøkonomiske virkninger av ulike måter å anvende disse inntektene på. Beregningene viser at virkningene vil bli svært forskjellige, avhengig av om inntektene går til økt aktivitet i offentlig sektor, til skattelette for personer, eller til reduserte avgifter på varer og tjenester.

I forbindelse med framlegging av Langtidsprogrammet i mars i år (St.meld.nr.30, 2000-2001), introduserte regjeringen en ny finanspolitisk handlingsregel som vil gi et større oljekorrigert budsjettunderskudd i årene framover enn det man tidligere la opp til. Regelen innebærer at den strukturelle, oljekorrigerte budsjettbalansen over tid skal få svekke seg i takt med den forventet økte realavkastningen av Petroleumsfondet. Fondet vil likevel vokse, som følge av løpende overføringer av statens inntekter fra olje og gass.

Forslaget fra regjeringen fikk bred politisk tilslutning, og kan dermed antas å bli veiledende for finanspolitikken i kommende stortingsperiode. Partiene synes imidlertid å ha ulike oppfatninger om i hvilken grad budsjettsvekkelsen skal tas ut i form av økte utgifter eller reduserte inntekter. De ulike måtene å svekke budsjettet på vil ha ulike makroøkonomiske virkninger på norsk økonomi. Det er slike virkninger vi tar sikte på å belyse i denne artikkelen, der vi ser på tre ulike politikkenninger: Økte utgifter til offentlige konsum- og investeringsformål, reduserte inntektsskatter og reduserte avgiftssatser. Først beregner vi effekten av at en gitt budsjettsvekkelse tas ut i sin helhet på hver av disse alternativene. Deretter beregner vi virkningene av en kombinert pakke, med lik vekt på hver av dem.

Beregningene er utført på Statistisk sentralbyrås makroøkonomiske modell MODAG, og dekker perioden 2002-2010. Selv om vi har valgt å konkretisere politikkenningene på en måte som skal få fram det typiske

ved hver type endring, må det understrekes at alle konkrete politikktiltak har sine særskilte virkninger, og at andre måter å konkretisere på derfor kan gi andre resultater.

En viktig konsekvens av å øke "bruken av oljepenger" i dag, er at det alt annet gitt vil bli færre penger å bruke i framtida, dvs. at reduserte overskudd på budsjettet i dag må motsvares av reduserte underskudd i framtida. Dette spørsmålet antar vi det ble tatt stilling til da den nye regelen ble utformet; vår analyse er begrenset til de makroøkonomiske konsekvenser på mellomlang sikt av ulike måter å foreta en slik forsert innfasing.

I denne forbindelse er det viktig å peke på at det ikke kan være noe mål i seg selv å finne fram til en måte å bruke penger på som gir minst virkninger for norsk økonomi. Om det å unngå virkninger var det viktigste, kunne en enten la være å bruke pengene, eller gi dem bort til utlandet. Poenget med å øke "bruken av oljepenger" må være at det er formål en ønsker å tilgodese, og som en av den grunn har behov for å holde opp mot eventuelle positive eller negative makroøkonomiske virkninger av tiltaket.

Samtidig med nye finanspolitiske retningslinjer, vedtok regjeringen en ny instruks for pengepolitikken. Selv om omtalen av den nye instruksjonen klargjør at målet for pengepolitikken skal være å bidra til en forventet konsumprisvekst på rundt 2,5 prosent, er konsekvensene for den løpende rentefastsettelsen fortsatt uklare. Den avhenger ikke bare av hvordan rentene faktisk påvirker inflasjonen fram i tid, men også hvordan Norges Bank oppfatter sammenhengen og hvordan den bør utnyttes for å nå målet. Dessuten vil den avhenge av hvordan den nye instruksjonen og Norges Banks håndtering av denne påvirker markedsaktør-

Per Richard Johansen er seniorrådgiver ved Seksjon for makroøkonomi (per.richard.johansen@ssb.no)

Inger Holm er førstekonsulent ved Seksjon for makroøkonomi (inger.holm@ssb.no)

* En takk til Ådne Cappelen, Torbjørn Eika, Erling Holmøy og Svein Longva for kommentarer og forslag til arbeidet med artikkelen.

Tabell 1. Strukturelt, oljekorrigert overskudd, mrd. kr, løpende priser

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ny regel ¹	-20,4	-25,2	-34,0	-41,9	-49,2	-56,6	-64,0	-71,3	-78,5	-85,4
Referansebanen ²	-20,4	-21,3	-22,4	-23,9	-24,6	.	.	.	.	.
Antatt virkning av ny regel	-	-3,9	-11,6	-18,0	-24,6	.	.	.	.	.

¹ I følge Revidert nasjonalbudsjett 2001, St.meld.nr.2 (2000-2001), s. 39-40.

² Det strukturelle, oljekorrigerte overskuddet for 2001 er framført med en årlig vekst på 4,8 prosent, tilsvarende en forutsatt trendmessig BNP-vekst på 2 1/4 prosent og prisvekst på 2 1/2 prosent.

enes forventninger og dermed adferd, særlig hva gjelder valutakursen. Vi har foreløpig ikke tilstrekkelig med observasjoner av disse forholdene til å modellere dem, og har i stedet valgt å utføre beregningene under to ulike, men kjente alternativer: Et alternativ der både renter og valutakurs holdes konstante, og ett annet alternativ der rentene settes i tråd med den tidligere pengepolitiske instruksjonen, som tok sikte på holde stabil valutakurs overfor europeiske valutaer. Det må understrekes at ingen av disse alternativene reflekterer dagens pengepolitikk, men er ment å gi grunnlag for en diskusjon om hvordan renter og valutakurser vil kunne bli påvirket av endringene i finanspolitikken.

Innretning på og dimensjonering av skiftene

Siden vi skal beregne virkningene av den nye regelen, må vi ha en oppfatning av hva den gamle gikk ut på. Vi har valgt å se på virkningene av den nye regelen i forhold til en referansebane der det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet utgjør samme andel av BNP for Fastlands-Norge som i 2001. I Revidert nasjonalbudsjett fra mai i år anslo Finansdepartementet det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet for 2001 til 20,4 mrd. kroner, dvs. 1,9 prosent av BNP. I referansebanen økes dette underskuddet i verdi med en antatt trendvekst i verdien av BNP for Fastlands-Norge. I Revidert budsjett ble det samtidig publisert anslag på det strukturelle, oljekorrigerte overskuddet framover, dersom den nye regelen legges til grunn. Vi har dosert skiftene slik at de svekker budsjettet med et beløp som tilsvarer forskjellen mellom disse anslagene og referansebanen. Referansebanen er forøvrig utformet slik at den i hovedsak er ment å avspeile en rimelig trendmessig utvikling i norsk økonomi, med en stabil arbeidsledighet på 3,5 prosent, nær det vi har hatt i de senere år.

Beregningene er gjennomført ved at de tre ulike typene finanspolitiske virkemidler er endret hvert år i den kommende stortingsperioden (2002-2005) slik at budsjettet svekkes i forhold til referansebanen som angitt i nederste linje i tabell 1. Deretter ligger politikken *reelt sett* uendret fram til 2010 (dvs. reelt sett uendret i forhold til innretningen i 2005, idet skatte- og avgiftssystemet inflasjonsjusteres), noe som innebærer at budsjettbalansen for disse årene kan utvikle seg annerledes enn det som følger av den nye finanspolitiske handlingsregelen, og ulikt fra beregningsalternativ til beregningsalternativ. På den måten får vi

fram både potensialet for politikkendringer i kommende stortingsperiode som følge av den nye handlingsregelen, og avdekket konsekvensene av dem for de etterfølgende fem årene.

Det å øke offentlige utgifter, eller redusere inntektene, vil generelt påvirke aktivitetsnivået i økonomien, og dermed gi virkninger tilbake på budsjettbalansen gjennom såkalte automatiske stabilisatorer, f.eks. økte skatteinntekter som følge av vekst i skattegrunnlaget, eller reduserte utgifter til arbeidsledighetstrygd som følge av lavere ledighet. Hvor sterke disse tilbakevirkningene blir, vil variere mellom de ulike finanspolitiske tiltakene. Det innebærer at de initiale finanspolitiske impulsene må ha ulik styrke dersom den effektive svekkelsen av budsjettet skal være lik. Hvor sterke tilbakevirkningene blir, vil også avhenge av rente- (og valutakurs-) responsen på de finanspolitiske tiltakene.

Økte utgifter til konsum og investeringer

I alternativet med økte offentlige utgifter til konsum og investeringsformål, har vi begrenset utgiftsøkningen til sivile formål. Alle utgiftsposter for både stat og kommuner er økt med samme prosent (målt i faste priser), enten det gjelder lønnsutgifter eller kjøp av varer og tjenester. Beregningen viser at for å svekke budsjettet med i underkant av 4 milliarder kroner i 2002 kan utgiftene økes om lag 11 1/2 mrd. kroner målt i løpende priser (tilsvarende ca. 7 1/2 mrd. 1997-kroner, eller 3,2 prosent i faste priser), idet slike økninger i neste omgang bidrar til å generere nettoinntekter på om lag 7 1/2 mrd. kroner gjennom automatiske stabilisatorer.

Tabell 2a viser at grovt regnet halvparten av en utgiftsøkning til sivil offentlig konsum og investeringer kommer tilbake som en styrking av offentlig budsjetter via automatiske stabilisatorer i modellen. De litt svakere stabilisatoreffektene i alternativet der rentepolitikken tar sikte på å holde uendret valutakurs, innebærer at det blir mindre rom for utgiftsøkninger i denne banen. Siden de realøkonomiske virkningene av den finanspolitiske impulsen avtar over tid, blant annet som følge av økt inflasjon med tilhørende svekket konkurransevne og evt. også økt rente, vil også tilbakevirkningene på offentlig budsjetter avta noe over tid. Den prosentvise økningen i sivil offentlig konsum og investeringer (målt i faste priser) i dette alternativet er vist i tabell 2b.

Tabell 2a. Økte utgifter til offentlig konsum og investeringer, avvik fra referansebanen

Mrd. kr, løpende priser	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
m/ uendret rente og valutakurs									
Budsjettbalanse	-3,9	-11,6	-18,0	-24,6	-28,2	-29,1	-31,3	-33,9	-36,4
Utgiftsimpuls ¹	11,6	28,4	41,7	59,3	66,4	72,9	78,7	83,5	87,3
Automat. stabilisatoreffekt	7,7	16,8	23,7	34,7	38,2	43,8	47,4	49,6	50,9
- " - som andel av impuls	0,66	0,59	0,57	0,59	0,58	0,60	0,60	0,59	0,58
m/ renterespons, gitt valutakurs									
Budsjettbalanse	-3,9	-11,6	-18,0	-24,6	-28,8	-30,7	-33,3	-36,0	-38,3
Utgiftsimpuls ¹	11,2	26,8	38,4	53,7	59,9	65,4	70,2	73,9	76,7
Automat. stabilisatoreffekt	7,3	15,2	20,4	29,1	31,1	34,7	36,9	37,9	38,4
- " - som andel av impuls	0,65	0,57	0,53	0,54	0,52	0,53	0,53	0,51	0,50

¹ Utgiftsimpulsene er fordelt på konsum- og investeringsformål etter deres verdi i 1997-priser i basisåret.

Tabell 2b. Sivilt offentlig konsum og investering, avvik fra referansebanen

Prosent, faste priser	2002	2003	2004	2005 - 2010 ¹
m/ uendret rente og valutakurs	3,1	6,7	8,7	11,1
m/ renterespons, gitt uendret valuta	3,0	6,3	8,0	10,1

¹ Økningen i prosent holdes uendret ut perioden.

Reduserte inntektsskatter

I dette alternativet har vi valgt å gi lettelse i inntektsskatten. Her ser vi at tilbakevirkningene på budsjettet øker over tid de første årene. Det skyldes at husholdningene bare gradvis øker konsumet når inntekten øker; etter hvert blir imidlertid konsumet tilpasset det nye inntektsnivået.

Grunnen til at tilbakespillseffekten av reduserte inntektsskatter hele veien er vesentlig lavere enn ved økt offentlig konsum og investeringer, skyldes at det sistnevnte tiltaket har en direkte effekt på sysselsettingen i offentlig sektor og på offentlig kjøp av varer og

Tabell 3a. Redusert inntektsskatt, avvik fra referansebanen

Mrd. kr, løpende priser	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
m/ uendret rente og valutakurs									
Budsjettbalanse	-3,9	-11,6	-18,1	-24,7	-24,3	-24,6	-25,9	-27,2	-28,3
Skatteletteimpuls	4,46	13,85	23,06	32,73	34,06	35,28	36,56	37,86	39,18
Automat. stabilisatoreffekt	0,6	2,3	5,0	8,0	9,8	10,7	10,7	10,7	10,9
- " - som andel av impuls	0,13	0,16	0,21	0,25	0,29	0,30	0,29	0,28	0,28
m/ renterespons, gitt valutakurs									
Budsjettbalanse	-3,9	-11,6	-18	-24,6	-24,9	-25,6	-27,1	-28,3	-29,4
Skatteletteimpuls	4,41	13,66	22,45	31,47	32,74	33,91	35,13	36,34	37,59
Automat. stabilisatoreffekt	0,5	2,1	4,5	6,9	7,8	8,3	8,0	8,0	8,2
- " - som andel av impuls	0,12	0,15	0,20	0,22	0,24	0,25	0,23	0,22	0,22

Tabell 3b. Bunnfradrag og innslagspunkt for toppskatt, dagens beløp og beløp i beregningene

Kroner, relatert til inntektsnivået i 2001	2002	2003	2004	2005 - 2010 ¹
Dagens beløp				
Bunnfradrag, klasse 1	28 000	28 000	28 000	28 000
Innslagspunkt toppskatt, klasse 1	289 000	289 000	289 000	289 000
Alternativ m/ uendret rente og valutakurs				
Bunnfradrag, klasse 1	30 600	34 800	39 300	44 300
Innslagspunkt toppskatt, klasse 1	307 100	349 100	394 200	445 100
Alt. m/ renterespons, gitt uendret valuta				
Bunnfradrag, klasse 1	30 600	34 700	38 900	43 600
Innslagspunkt toppskatt, klasse 1	307 100	347 900	390 700	437 500

¹ Beløpene holdes uendret ut perioden.

Tabell 4a. Redusert merverdiavgift, avvik fra referansebanen

Mrd. kr, løpende priser	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
m/ uendret rente og valutakurs									
Budsjettbalanse	-3,9	-11,6	-18	-24,6	-24,8	-24,4	-25,2	-26,5	-27,5
Avgiftsletteimpuls	4,6	13,3	20,9	29,7	30,8	31,3	31,7	32,3	32,8
Automat. stabilisatoreffekt	0,7	1,7	2,9	5,1	6,0	6,9	6,5	5,8	5,3
- " - som andel av impuls	0,14	0,12	0,14	0,17	0,19	0,22	0,21	0,18	0,16

tjenester, og dette gir økte skatteinntekter. En tilsvarende effekt får en ikke når budsjettsvekkelsen brukes til skattelette.

Hvis vi tenker oss skatteletten fordelt med lik prosentvis økning i størrelsen på personfradraget (bunnfradraget) og innslagspunktet for toppskatt, viser tabell 3b hvilke endringer det blir rom for inntektstakere i klasse 1. For klasse 2 er det rom for å endre beløpene med prosentvis samme endring.

Reduserte avgifter

Det finnes en rekke avgifter i det norske skattesystemet, mange av dem er innført av rent fiskale årsaker, men mange er også begrunnet i et ønske om å øke markedsprisene på og dermed redusere forbruket av de avgiftsbelagte produktene ut fra helse- eller miljøhensyn, etc. I stedet for enten å redusere alle disse avgiftene, alternativt velge ut noen avgifter som skulle unntas reduksjon, har vi valgt å konsentrere hele reduksjonen på merverdiavgiften, som etter utvidelsen i juli i år dekker det meste av varer og tjenester. På matvarer er avgiftssatsen redusert med halvparten av reduksjonen i den fulle momssatsen. I dette tilfellet blir tilbakespillseffekten på budsjettbalansen noe svakere enn ved en reduksjon i inntektsskatten. Det skyldes at når avgiftene reduseres vil en del av inntektsøkningen i første omgang tilfalle bedriftene gjennom lavere lønnsvekst, og bare en andel av dette vil i neste omgang bli overført til husholdningene. Den andelen som blir beholdt av bedriftene vil styrke deres finansielle situasjon, men vil i modellen som er brukt ikke få noen direkte virkninger på deres etterspørsel.

Dagens merverdisats er på 24 prosent. De reduserte momssatsene som det blir rom for i dette alternativet er vist i tabell 4b.

For beregningen med redusert merverdiavgift har vi unnlatt å vise alternativet der renta settes i tråd med det gamle pengepolitiske regimet, dvs. med tanke på å stabilisere valutakursen. Det skyldes at i dette alternativet blir inflasjonen målt med konsumprisene lavere enn i referansebanen de første årene, noe som i det gamle pengepolitiske regimet tilsa at rentene ville bli redusert. Men lavere inflasjon skyldes i dette tilfellet de direkte effektene av lavere avgifter på prisene, og slike direkte effekter skal Norges Bank ifølge instruksjonen holde utenom når de fastsetter renta.

Tabell 4b. Merverdiavgiftssats i beregningen

Prosent	2002	2003	2004	2005 - 2010 ¹
m/ uendret rente og valutakurs	23,1	21,5	20,4	19,1

¹ Satsen holdes uendret ut perioden.

Makroøkonomiske virkninger

Sentrale makroøkonomiske effekter av de tre alternative måtene å svekke budsjettbalansen på, slik de følger direkte av beregninger på MODAG-modellen, er oppsummert i tabellene 5-7. Det må understrekes at arbeidet med denne modellen er et løpende forskningsprosjekt, der vi har erfaringer for at modellens beskrivelse av virkemåten til norsk økonomi kan endre seg over tid. Det finnes således ingen absolutte sannheter om hvordan slike politikktiltak virker. Det kan også være virkninger modellen ikke tar godt nok vare på, f.eks. fordi modellen er tallfestet på makroøkonomiske tidsserier og ikke mikroøkonomiske tverrsnittsobservasjoner. Dataene kan også være hentet fra en periode med et annet regulerings- eller politikregime som en har hatt mulighet til å observere eller innarbeide, jf den nylige omleggingen av pengepolitikken.

Det må også påpekes at tiltakene har langsiktige effekter, som kan avvike fra effektene på mellomlang sikt. De langsiktige effektene, som ofte står i fokus når økonomer diskuterer effekter av ulike finanspolitiske tiltak, er delvis tatt vare på av modellen, men tallfestingen av modellrelasjonene tyder på at de bruker lang tid på å utspille seg. Ved å studere utviklingen fram til 2010, vil en imidlertid ofte mot slutten av perioden se i hvilken retning disse effektene trekker.

Produksjon og sysselsetting

Som det framgikk av diskusjonen om dimensjoneringen av de ulike skiftene foran, blir virkningene på det økonomiske aktivitetsnivået av en gitt svekkelse av offentlige budsjetter sterkest i alternativet med økt offentlig konsum og investeringer (selv om effektene begynner å avta mot slutten av beregningsmetoden, mens de er tiltakende i de to andre alternativene). Med uendret rente øker BNP Fastlands-Norge i løpet av stortingsperioden med nær 4 prosent mer enn i referansebanen, og avviket fra referansebanen holder seg deretter på dette nivået de etterfølgende fem

årene. Med en renterespons som under det gamle pengepolitiske regimet, blir økningen fram til 2005 noe lavere, og dessuten klart avtakende gjennom de etterfølgende årene. Det skyldes at økningen i aktivitetsnivået i denne banen er så sterk at den klart påvirker inflasjonen og dermed rentene. En betydelig del av produksjonsøkningen skyldes direkte økt aktivitet i offentlig sektor, utslaget på bruttoproduktet i bedriftene er om lag én prosent lavere enn for Fastlands-Norge i alt. Reverseringen i årene etter 2005 blir også kraftigere.

For alternativet med redusert inntektsskatt er forholdet det motsatte. Siden aktivitetsnivået i offentlig sektor er uendret, er her økningen for bedriftene større enn for Fastlands-Norge i alt. Dessuten er effekten tiltakende over tid. Det siste gjelder i enda sterkere grad for alternativet med redusert merverdiavgift, her er virkningene de første årene svært beskjedne, men de tar seg etter hvert mer opp mot nivået i inntektsskattalternativet.

De ulike tidsprofilene for produksjonen finner vi igjen i sysselsettingen målt i timeverk, men nivåforskjellen mellom utgiftsskiftet på den ene siden og skattelette-skiftene på den andre, er her mer uttalt. Det skyldes at produksjonen i offentlig sektor er mer arbeidsintensiv enn i bedriftene. Dessuten er forskjellen mellom de to skattelette-skiftene mindre på lang sikt, noe som skyldes at timelønningene synker i forhold til referansebanen i merverdiavgiftsskiftet, mens de øker i inntektsskattskiftet. Det betyr at bedriftene vrir seg mot mer bruk av arbeidskraft og mindre bruk av produktinnsats i merverdiavgiftsskiftet, men motsatt i inntektsskatteskiftet.

Arbeidsmarked og lønninger

For arbeidsmarkedet og lønnsdannelsen er forskjellene mellom de ulike alternativene betydelige. Den sterke sysselsettingsveksten i utgiftsalternativet slår ut i en markert nedgang i arbeidsledigheten fram mot 2005, der ledighetsraten reduseres med over ett prosentpoeng i forhold til referansebanen, dvs. at ledigheten (målt som i Arbeidskraftundersøkelsen) i denne beregningen kommer litt under 2 1/2 prosent av arbeidsstyrken. I MODAG-modellen bestemmes lønningene i en avveining av nivået på produktpris-reallønna (korrigert for produktivitet) og nivået på arbeidsledigheten. Virkningene på lønningene av en nedgang i ledigheten er tiltakende sterkere jo lavere ledigheten blir. Siden en økning i lønningene i neste omgang øker prisene og dermed reduserer reallønna, med påfølgende behov for nominell lønnsoppgang, tar det lang tid før lønningene når sitt nye likevektsnivå. Således viser utgiftsskiftet at lønningene stiger i forhold til referansebanen gjennom det meste av perioden, selv om nedgangen i arbeidsledigheten reverseres noe gjennom de siste årene. Selv om økningen i lønnsveksten avtar etter hvert, er lønningene i 2010 hele 10 prosent over nivået i referansebanen. Økningen i konsumpris-reallønna er på om lag 5 1/2 prosent.

I dette alternativet er også effekten på arbeidstilbudet markert, arbeidsstyrken øker med vel 75.000 personer eller nær 20.000 personer per år, en økning som altså må komme i tillegg til økningen i referansebanen. Til sammenligning har den faktiske økningen i arbeidsstyrken ligget på under 20.000 personer i året de siste årene. I tillegg til at økt reallønn bidrar til å øke arbeidstilbudet for alle yrkesgrupper, bidrar økt etterspørsel etter arbeidskraft i offentlig sektor direkte til økt arbeidstilbud for ungdom og kvinner, et fenomen som særlig preget utviklingen på 1970-tallet, da den kommunale sysselsettingen økte kraftig. En effekt på arbeidstilbudet kan bli vanskeligere å få til med dagens høye yrkesdeltakelse i utgangspunktet. Det kan på den annen side være at behovet for økt arbeidstilbud målt i personer er overvurdert, idet modellen forutsetter at for offentlig sektor følger økningen i antall personer økningen i timeverk. Om etterspørselen etter arbeidskraft skulle bli så sterk som i dette alternativet, kan en ikke se bort fra at både mangel på arbeidskraft og økt reallønn kan føre til økt gjennomsnittlig arbeidstid, jf at et stort antall arbeidstakere innen offentlig sektor i utgangspunktet arbeider deltid og at SSBs arbeidskraftundersøkelser viser at det er mange deltidsarbeidende som ønsker å utvide sin arbeidstid (67.000 undersysselsatte i 2. kvartal 2001). I den grad den økte arbeidskraftetterspørselen i offentlig sektor vil rette seg mot personer med spesielle kvalifikasjoner, slik at en betydelig del av lønnsøkningen kommer disse gruppene til gode, kan også innvandringen av arbeidstakere – som ofte vil arbeide fulltid – øke.

Økningen i antall sysselsatte blir vesentlig lavere i de to skattelettealternativene. Det skyldes dels vesentlig lavere vekst i sysselsettingen målt i timeverk, og dels at økningen i sin helhet kommer i privat sektor der gjennomsnittlig arbeidstid er høyere enn i offentlig sektor. I alternativet med lavere inntektsskatter vil arbeidsledighetsraten synke med opp mot to tideler, og med momsreduksjon bare med en tidel i siste del av perioden. Forskjellen mellom disse alternativene blir noe større når det gjelder arbeidstilbudet, det skyldes at inntektsskatteteletten bidrar til å øke disponibel reallønn – og dermed arbeidstilbudet – mer enn det avgiftsreduksjonen gjør. Med inntektsskattetelette vil lønningene øke svakt, mens avgiftslette vil gi en nedgang i lønna i forhold til referansebanen fordi prisnivået går ned. Det skyldes at direkte skatter har svært små virkninger på lønnsdannelsen ifølge modellen, noe som for øvrig er i tråd med en rekke ulike analyser på norske data.

Inflasjon og renter

Med det nye inflasjonsmålet for pengepolitikken har mye av diskusjonen om økt bruk av oljeinntekter rettet seg mot virkningene på inflasjonen og renta. Slik modellen beskriver virkemåten til norsk økonomi, vil prisimpulsene av en mer ekspansiv finanspolitikk først og fremst komme via lønningene ("cost push") og bare

i liten grad via økt etterspørsel i produktmarkedene ("demand pull"). Med den store forskjellen i lønnsutvikling mellom alternativene vil derfor også prisvirkningene bli ulike. I utgiftsalternativet øker utslaget i konsumprisene gradvis til vel 4 prosent sett i forhold til referansebanen, noe som gir en økning i inflasjonstakten på årsbasis på opp mot 3/4 prosentpoeng. Som gjennomsnitt over beregningsperioden øker inflasjonen med 0,5 prosentpoeng.

Hvordan Norges Bank vil reagere på en slik økning i inflasjonen, vil avhenge av inflasjonstakten i referansebanen. I det tidligere pengepolitiske regimet var målet for pengepolitikken å holde valutakursen stabil mot europeiske valutaer, noe Norges Bank tolket slik at inflasjonen over tid måtte ligge nær inflasjonen i eurolandene. Pengepolitikken i disse landene har et inflasjonsmål på 0-2 prosent, men faktisk inflasjon ligger for tiden høyere enn dette, selv om den er gradvis avtakende. Hvis vi tar utgangspunkt i at inflasjonen i disse landene kommer ned til 2 prosent de kommende årene, og at referansebanen dermed har en tilsvarende norsk inflasjonstakt, vil altså alternativet med utgiftsøkning gi en årlig inflasjon på rundt 2,5 prosent, et resultat som vil være i tråd med målet for den nye pengepolitiske instruksjonen. I så fall vil en tilstrømming av pengepolitikken sett i forhold til referansebanen, være unødvendig. Men dette forutsetter altså at økningen i det (implisitte) inflasjonsmålet betraktes som en del av politikken.

I beregningene er valutakursen holdt fast, slik at importprisene er de samme i alle beregningene. Om den økte inflasjonen skulle svekke kronkursen, vil importprisene øke og bidra til å forsterke økningen i inflasjonen. Grovt regnet betyr en gitt økning i importprisene like mye for konsumprisene som det en tilsvarende økning i lønningene gjør. I så fall kan det bli nødvendig for Norges Bank å øke rentene. I varianten med renterespons viser vi hvilken renteøkning som ville vært nødvendig for å forhindre en svekkelse av kronkursen, slik det tidligere renteregimet fungerte. Vi ser at rentene øker med opptil 3/4 prosentpoeng sett i forhold til referansebanen. I tillegg til at den ekspansive finanspolitikken i dette alternativet fører til økt inflasjon, fører den også til en stadig sterkere svekkelse av driftsbalansen overfor utlandet. Også dette bidrar til renteøkningen.

Selv om renteøkningen vil virke tilstrammende på økonomien blir det liten forskjell i inflasjon mellom de to rentevariantene, de to første årene gir faktisk økt rente noe høyere inflasjon. Det skyldes at økte renter i følge modellen initialt gir en økning i husleieprisene, som er en viktig komponent i konsumprisindeksen, og de første årene (mer enn) motvirker denne effekten virkningene av lavere prisvekst på andre varer og tjenester. En slik effekt vil neppe forhindre Norges Bank fra å øke renta, om det skulle anses nødvendig for å redusere inflasjonspresset. Dessuten sier forskriften

for pengepolitikken eksplisitt at banken ikke skal ta hensyn til direkte effekter av renteendringer på konsumprisene, og det er muligens virkningene på husleiene av økte renter det her siktes til. Fordi effekten på inflasjonen av økt husleie er forbigående kommer imidlertid inflasjonen i dette alternativet ned på nivået i referansebanen mot slutten av beregningsperioden.

Selv om valutakursen er antatt å holde seg stabil i varianten med renterespons, kan vi ikke se bort fra at en økning i innenlandske priser likevel vil trekke importprisene opp, fordi de økte innenlandske prisene isolert sett reduserer konkurransepresset for importørene. En slik effekt er ikke innarbeidet i modellen, men vi så tendenser til dette under den sterke høykonjunkturen midt på 1980-tallet. I så fall vil rentene måtte økes mer enn det som framgår av renteresponsvarianten. En sterkere renteoppgang kan imidlertid bidra til å styrke krona og det vil i seg selv bidra til å redusere inflasjonen, en effekt som altså vil komme i tillegg til de direkte kontraktive effektene av høyere rente.

Også i alternativet med inntektsskattelette ville rentene måtte økes under det tidligere renteregimet med valutakursmål, selv om økningen bare blir det halve av økningen i utgiftsalternativet, og selv om inflasjonen med inntektsskattelette bare øker beskjedent. Igjen skyldes det en stadig sterkere svekkelse av driftsbalansen i forhold til referansebanen. Med et inflasjonsmål for pengepolitikken burde imidlertid en renteoppgang være unødvendig. Det gjelder i alle fall med en inflasjon i referansebanen på 2 prosent eller lavere, da vil det snarere være rom for en rentenedgang enn renteøkning, dersom det nye inflasjonsmålet på 2,5 prosent skal nås.

I alternativet med redusert merverdiavgift blir virkningen på konsumprisene motsatt av de to andre alternativene, og inflasjonen synker de første årene med rundt ett prosentpoeng. Mot slutten av beregningsperioden reverseres imidlertid denne utviklingen, og i 2010 ligger inflasjonen svakt høyere enn i referansebanen. Dette forløpet skyldes at lavere avgifter i første omgang gir en direkte reduksjon i prisnivået, noe som isolert sett gir en nedadgående pris-lønns spiral i de nærmest etterfølgende årene, og at virkningen på inflasjonen av den ekspansive effekten av avgiftsletten derfor først kommer til syne etter at perioden med avgiftsreduksjoner er over i 2006.

Under det tidligere renteregimet ville en lavere prisvekst som følge av reduserte avgifter ført til at rentene ville blitt satt ned, selv om driftsbalansen svekkes noe også i dette alternativet. I dagens regime med inflasjonsmål er det imidlertid ikke uten videre slik, siden instruksjonen som tidligere nevnt sier at en skal holde de direkte virkningene av lavere avgifter utenom når inflasjonsmålet skal vurderes. I praksis består hele

nedgangen i inflasjonen på 0,6 prosentpoeng i 2002 av slike direkte effekter, slik at underliggende inflasjon ikke blir påvirket. I 2003-2005 er de direkte effektene av avgiftsreduksjonene enda større, men fordi de indirekte effektene via lønns-prisspiraler tar til å virke, blir utslaget i underliggende inflasjon likevel svakt negativt (2 - 3 tideler). Det betyr at det er først i slutten av beregningsperioden at underliggende inflasjon begynner å ta seg opp i forhold til referansebanen, men innenfor vår periode fortsatt med beskjeden effekt. Siden Norges Bank skal sikte mot å styre inflasjonen et par år fram i tid, er det derfor først mot slutten av beregningsperioden en evt. renteøkning ville bli aktuell. Dersom den (implisitte) økningen i inflasjonsmål trekkes inn som en del av tiltaket, kan det også i dette alternativet snarere bli snakk om en viss rentenedgang enn -oppgang tidlig i perioden.

Husholdningers og offentlig sektors konsum

Som nevnt innledningsvis, må begrunnelsen for å øke "bruken av oljeinntektene" først og fremst være at det er noen formål en ønsker å tilgodese, eventuelt på bekostning av andre formål. I alternativet med økte utgifter til offentlig konsum og investeringer, er formålet å øke omfanget av offentlige tjenester til befolkningen. I dette alternativet er det rom for å gradvis øke det offentlige konsumet med opp til 9-10 prosent, sett i forhold til referansebanen. Fordi dette tiltaket gir en kraftig økning i aktivitetsnivået i økonomien, bidrar det samtidig også til en betydelig økning i husholdningenes konsum. Med uendrete renter øker husholdningenes konsum etter hvert med vel 5 prosent. Med renterespons som i det gamle pengepolitiske regimet blir økningen klart lavere, vel 3 prosent. Det skyldes at økte renter først og fremst virker på økonomien via husholdningenes budsjetter og adferd (i beregningene har vi forutsatt at økt avkastning på husholdningenes forsikringskrav pga. økte renteinntekter mv. ikke virker inn på deres løpende konsum). Om renteendringen under det nye pengepolitiske regimet skulle bli enda sterkere, vil utslaget for husholdningenes konsum bli tilsvarende lavere. Mens økt offentlig konsum og investeringer bidrar til å øke etterspørselen etter varer og tjenester, har det i modellen ingen effekter på tilbudssiden i økonomien. Det er f.eks. ikke forsøkt å ta hensyn til hvordan investeringer i utdanning eller veier eventuelt vil kunne påvirke effektiviteten i privat sektor.

I alternativet med redusert inntektsskatt er det liten forskjell mellom variantene med uendrete renter og med renterespons. Det skyldes at inflasjonseffektene i dette alternativet er små, slik at også renteresponsen blir liten. Økningen i husholdningenes konsum vil bli klart lavere enn i alternativet med økte utgifter til offentlig konsum og investeringer samt uendret rente,

men økningene blir mer på linje med hverandre i variantene med renterespons.¹

Om budsjettsvekkelsen brukes til å redusere merverdiavgiften, blir virkningene på husholdningenes konsum vesentlig svakere de første årene, fordi den ekspansive effekten på økonomien bremses ved at noe av inntektsøkningen forblir hos bedriftene og dermed ikke påvirker husholdningenes inntekter. Dette tiltaket bidrar imidlertid til å styrke bedriftenes konkurransevne, noe som etter hvert gir ekspansive effekter i økonomien. Mot slutten av perioden blir dermed utslaget i husholdningenes konsum likt i alle de viste alternativene, med unntak av – det evt. minst realistiske – alternativet med økt offentlig konsum og investeringer og uendret rente.

Konkurransevne og konkurranseutsatte bedrifter

Når en iverksetter tiltak som stimulerer innenlandsk etterspørsel vil den økte innenlandske etterspørselen i varierende grad rette seg mot ulike typer bedrifter. For å møte den økte etterspørselen vil bedriftene øke sin etterspørsel etter arbeidskraft. For utgiftsøkingsalternativet vil det dessuten kreves en betydelig økt sysselsetting i offentlig sektor. Det økte behovet for arbeidskraft kan enten dekkes ved å erstatte arbeidskraft med andre produksjonsfaktorer (noe som gir økt arbeidsproduktivitet), eller den kan hentes fra beholdningen av arbeidsledige eller fra økt yrkesdeltaking. Mekanismen bak disse omstillingene er at mangelen på arbeidskraft presser (real)lønningene opp. En slik lønnsøkning rammer for så vidt alle bedriftene, men for bedrifter som er skjermet fra konkurranse fra utlandet vil de økte lønnskostnadene i stor grad veltes over i prisene uten at etterspørselen dermed blir tilsvarende redusert. For de konkurranseutsatte bedriftene – der industribedrifter utgjør den største gruppen – vil derimot prisøkninger i større grad slå ut i redusert etterspørsel, i det etterspørselen vris mot utenlandske konkurrenter som ikke har opplevd en tilsvarende pris- og kostnadsøkning. Resultatet blir en vridning av næringsstrukturen, fra konkurranseutsatt til skjermet virksomhet.

Denne effekten ser vi tydeligst i alternativet med økt offentlig konsum og investeringer, siden utslaget på arbeidsledigheten og lønninger her er sterkest. Riktig nok øker bruttoproduktet i industrien noe de første årene i dette alternativet, men det skyldes de sterke direkte virkningene av økt innenlandsk etterspørsel. Etter hvert som lønningene øker i dette alternativet, svekkes konkurransevnen og produksjonen tar til å falle. Ved utgangen av beregningsperioden er fallet på vel 3 prosent, sett i forhold til referansebanen.

1 En svak negativ effekt på offentlig konsum i skattelealternativet, skyldes at økt aktivitetsnivå bidrar til å øke etterspørselen etter en del gebyrfinansierte offentlige tjenester, og dette bidrar definisjonsmessig til å redusere det offentlige konsumet når de offentlige utgiftene til lønn og kjøp av varer og tjenester (målt i faste priser) holdes konstant.

Også i alternativet med redusert inntektsskatt finner vi en klar vridning i næringsstrukturen. Her øker riktig nok industriproduksjonen i hele beregningsperioden, men vesentlig mindre enn i andre næringer (og dermed mindre enn for bedrifter i alt). Dessuten reverseres oppsvinget mot slutten av perioden, noe som reflekterer at de negative virkningene på konkurransevnen av økte lønninger etter hvert begynner å bli relativt sett viktigere. I avgiftslettealternativet er imidlertid vridningseffekten nesten ikke synlig før helt i slutten av beregningsperioden. Det skyldes at økningen i innenlandsk etterspørsel – særlig i første del av perioden – er lavere i dette alternativet enn i de to andre, og at lønningene de første årene synker som følge av avgiftsreduksjonen, noe som styrker industriens konkurransevne. Etter hvert som lønnsnedgangen reverseres og innenlandsk etterspørsel fortsetter å styrke seg, blir vridningseffekten tydelig også her. Likevel kommer industrien ut med større produksjon ved utgangen av perioden, enn i referansebanen.

Den ulike utviklingen for industri og de øvrige fastlandsbedriftene finner vi igjen i virkningene på driftsresultatet i de to sektorene. Med økte offentlig utgifter styrkes driftsresultatet i de øvrige bedriftene merkbart, mens driftsresultatet i industrien faller. I skattealternativet er økningen for de øvrige fastlandsbedriftene mindre, samtidig som utslaget for industrien er positivt i første del av beregningsperioden. Mot slutten av perioden svekkes imidlertid industriens driftsresultat, sett i forhold til referansebanen. I avgiftsalternativet øker derimot driftsresultatet for industrien gjennom hele perioden, sett i forhold til referansebanen, selv om effekten reverseres mot slutten av beregningen. Økningen for industrien blir etter hvert større enn for fastlandsbedriftene, målt i kroner; målt som prosentvis økning er forskjellen enda større, siden driftsresultatet i industrien i utgangspunktet er mindre enn for øvrige fastlandsbedrifter i alt.

Utenriksøkonomi og finansielle balanser

Beregningene viser at det å bruke budsjettsvekkelsen i kommende stortingsperiode til å øke offentlig konsum og investeringer blir noe mer kostnadskrevenne de etterfølgende fem årene enn å redusere inntektsskattene eller merverdiavgiften. Med uendret rente utgjør forskjellen ca. 30 mrd. kroner, eller 5 mrd. kroner per år. Noe av forskjellen skyldes at prisnivået blir høyere i det førstnevnte alternativet.

Når budsjettbalansen svekkes gjennom økt offentlig konsum og investeringer, svekkes utenriksøkonomien med samme beløp, så å si krone for krone. De første årene er "lekkasjen" litt mindre, fordi det tar tid før

den svekkede konkurransevnen for bedriftene slår ut i utenriksøkonomien. Svekkelsen av utenriksøkonomien blir klart lavere med inntektsskattelette og betydelig lavere med avgiftskutt. Her blir også den kort-siktige effekten betydelig lavere enn den mellomlang-siktige, fordi den innenlandske etterspørselen bare tar seg gradvis opp i dette alternativet.

Det at økte utgifter til offentlig konsum og investeringer slår så negativt ut for utenriksøkonomien og foretakenes økonomi, var et viktig argument da Solidaritetsalternativet i sin tid ble etablert. Tanken var at gjennom moderate inntektsoppgjør skulle en unngå at reallønningene økte så sterkt som det våre beregninger viser. Slik kunne en oppnå både økt produksjon av velferdstjenester og lavere arbeidsledighet, uten svekkelse av utenriksøkonomien og foretakenes økonomi. Med den nye finanspolitiske retningslinjen er på en måte denne problemstillingen passé. Nå er en viss svekkelse av konkurranseutsatt sektor en ønsket konsekvens, uten den vil ikke Norge kunne forsere bruken av oljepenger.

Det kombinerte alternativet

De tre alternativene som er behandlet overfor er ekstreme, i den forstand at hver av dem bruker rommet for finanspolitisk ekspansjon ensidig på ett tiltak. For det første er det vel ikke mange partier som i sin politikk vil prioritere så ensidig. For det andre består norsk politikk av kompromisser mellom partiene, noe som vil øke sannsynligheten for at ulike tiltak kombineres. For å belyse virkningene av en kombinert politikkpakke har vi beregnet virkningene av et fjerde alternativ, satt sammen av like deler av hver av de tre førstnevnte alternativene. De makroøkonomiske virkningene er vist i tabell 8. Her skal vi nøye oss med å peke på to forhold: Så lenge den finanspolitiske ekspansjonen pågår (dvs. i årene 2002 - 2005), vil BNP-veksten for Fastlands-Norge med uendret rente ligge om lag 1/2 prosent høyere enn i referansebanen. Om denne politikken videreføres i de etterfølgende årene, vil trendveksten for BNP Fastlands-Norge bli høyere enn de 2 1/4 prosentene som hittil er lagt til grunn. Inflasjonen blir lavere enn i referansebanen de første årene, men høyere i årene etter. Regnet uten de direkte avgiftsvirkningene kan den bli svakt høyere også i de første årene. På den annen side, dersom den (implisitte) økningen i inflasjonsmålet skal sees som en del av tiltaket, vil det neppe være behov for å øke rentene i forhold til referansebanen, selv om også importprisene skulle ta seg noe opp. Slik sett synes de nye finans- og pengepolitiske handlingsreglene godt tilpasset til hverandre.

Tabell 5. Økte utgifter til konsum og investeringer, avvik fra referansebanen

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Off. konsum og invester. (mrd. 97-kr)									
m/ uendret rente og valutakurs	7,7	17,1	22,5	29,2	29,3	29,4	29,6	29,8	30,1
m/ renterespons, gitt uendret valuta	7,5	16,1	20,7	26,5	26,7	26,8	27,1	27,3	27,6
Offentlig konsum (pst.)									
m/ uendret rente og valutakurs	2,7	6,0	7,8	9,8	9,8	9,8	9,8	9,8	9,9
m/ renterespons, gitt uendret valuta	2,7	5,7	7,1	8,9	8,9	8,9	9,0	9,0	9,1
Privat konsum (pst.)									
m/ uendret rente og valutakurs	0,8	1,6	2,5	3,8	4,4	5,1	5,3	5,4	5,4
m/ renterespons, gitt uendret valuta	0,7	1,3	1,9	2,9	3,2	3,5	3,6	3,6	3,6
BNP Fastlands-Norge (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	1,0	2,1	2,9	3,9	4,1	4,2	4,2	4,0	3,9
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,9	1,9	2,5	3,3	3,3	3,3	3,1	3,0	2,8
Bruttoprodukt bedrifter (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,6	1,3	1,9	2,7	2,9	3,1	3,0	2,9	2,7
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,6	1,2	1,5	2,1	2,1	2,1	2,0	1,8	1,6
Bruttoprodukt industri (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,3	0,4	0,3	0,1	-0,6	-1,2	-1,9	-2,6	-3,1
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,3	0,4	0,2	-0,1	-0,8	-1,4	-2,0	-2,6	-3,1
Timeverk (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,9	1,9	2,6	3,4	3,5	3,5	3,5	3,4	3,4
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,9	1,8	2,3	3,0	3,0	3,0	2,9	2,8	2,7
Arbeidsledighetsrate (pst. poeng)									
m/uendret rente og valutakurs	-0,6	-1,0	-1,0	-1,2	-1,0	-0,9	-0,9	-0,8	-0,8
m/renterespons, gitt valutakursmål	-0,6	-0,9	-0,9	-1,1	-0,8	-0,8	-0,7	-0,7	-0,6
Arbeidstilbud (1000 pers.)									
m/uendret rente og valutakurs	9,7	29,6	48,1	64,5	73,6	76,0	77,2	77,5	77,9
m/renterespons, gitt valutakursmål	9,4	28,1	44,1	57,4	64,2	65,0	65,2	64,6	64,4
Timelønn (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,9	2,4	4,1	6,1	7,5	8,6	9,4	9,9	10,1
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,8	2,3	3,8	5,5	6,6	7,5	8,0	8,3	8,3
Realtimelønn (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,7	1,9	2,9	4,2	4,9	5,3	5,5	5,6	5,4
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,7	1,7	2,5	3,5	3,9	4,1	4,2	4,1	4,0
Konsumpriser (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,6	1,1	1,8	2,5	3,2	3,7	4,1	4,4
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,2	0,6	1,2	1,9	2,7	3,3	3,7	4,0	4,2
Inflasjon (pst. poeng)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,4	0,6	0,7	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,2	0,5	0,6	0,7	0,7	0,6	0,5	0,3	0,1
Pengemarkedsrente (pst. poeng)									
m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,2	0,3	0,5	0,7	0,8	0,8	0,8	0,7	0,6
Driftsresultat industri (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	0,0	-0,3	-1,0	-1,8	-2,9	-3,9	-4,9	-5,8	-6,6
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,0	-0,4	-1,1	-1,9	-2,9	-3,8	-4,7	-5,5	-6,0
Driftsresultat øvrige fast. bedrifter (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	0,5	0,5	1,2	2,6	4,3	7,0	9,6	12,3	15,0
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,6	0,9	2,0	4,1	6,2	9,0	11,5	13,8	15,9
Driftsbalanse overfor utlandet (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	-3,9	-9,0	-14,3	-22,0	-26,1	-30,7	-33,8	-36,0	-37,3
m/renterespons, gitt valutakursmål	-3,7	-8,0	-12,0	-17,9	-20,3	-23,3	-25,1	-26,3	-27,2
Offentlig budsjettbalanse (mrd. kr)									
m/uendret rente og valutakurs	-3,9	-11,6	-18,0	-24,6	-28,2	-29,1	-31,3	-33,9	-36,4
m/renterespons, gitt valutakursmål	-3,9	-11,6	-18,0	-24,6	-28,8	-30,7	-33,3	-36,0	-38,3
Nto. finansinv., husholdninger (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	1,7	7,4	11,7	14,4	16,2	14,2	14,1	14,3	14,6
m/renterespons, gitt valutakursmål	1,3	6,6	10,8	13,4	16,5	16,5	18,1	19,7	21,0

Tabell 6. Reduserte inntektsskatter, avvik fra referansebanen

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Økt bunnfradrag/toppskattinnslag (pst)									
m/ uendret rente og valutakurs	6,3	20,8	36,4	54,0	54,0	54,0	54,0	54,0	54,0
m/ renterespons, gitt uendret valuta	6,2	20,4	35,2	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4	51,4
Offentlig konsum (pst.)									
m/ uendret rente og valutakurs	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4	-0,4
m/ renterespons, gitt uendret valuta	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Privat konsum (pst.)									
m/ uendret rente og valutakurs	0,2	0,9	1,8	2,9	3,4	3,7	3,8	3,9	4,1
m/ renterespons, gitt uendret valuta	0,2	0,8	1,7	2,6	3,0	3,1	3,1	3,3	3,4
BNP Fastlands-Norge (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,4	0,8	1,3	1,6	1,8	1,9	1,9	2,0
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,1	0,4	0,8	1,2	1,4	1,5	1,5	1,6	1,6
Bruttoprodukt bedrifter (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,5	1,0	1,6	2,0	2,2	2,3	2,3	2,4
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,1	0,4	0,9	1,4	1,7	1,8	1,9	1,9	2,0
Bruttoprodukt industri (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,2	0,4	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,6
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,0	0,2	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5
Timeverk (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,1	0,3	0,6	0,8	1,0	1,0	1,1	1,1
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,0	0,1	0,3	0,5	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9
Arbeidsledighetsrate (pst. poeng)									
m/uendret rente og valutakurs	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Arbeidstilbud (1000 pers.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	1,5	5,0	9,8	15,3	18,6	20,6	21,6	22,3
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,1	1,4	4,7	9,1	13,8	16,3	17,6	18,2	18,8
Timelønn (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,2	0,3	0,5	0,7	0,9	1,2	1,4	1,5
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,1	0,2	0,3	0,5	0,7	0,9	1,0	1,2	1,3
Realtimelønn (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,2	0,3	0,5	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5
Konsumpriser (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,5	0,6	0,7
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,0	0,0	0,0	0,1	0,3	0,5	0,6	0,7	0,8
Inflasjon (pst. poeng)									
m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0
Pengemarkedsrente (pst. poeng)									
m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2
Driftsresultat industri (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,1	0,3	0,4	0,4	0,3	0,1	-0,1	-0,2
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,0	0,1	0,2	0,3	0,2	0,1	-0,1	-0,2	-0,3
Driftsresultat øvrige fastl.bedrifter (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,7	1,8	3,0	4,0	5,0	5,9	7,2	8,5
m/renterespons, gitt valutakursmål	0,2	0,8	2,1	3,5	4,9	5,9	6,9	8,0	9,1
Driftsbalanse overfor utlandet (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	-0,7	-2,8	-6,4	-10,5	-13,2	-14,8	-15,5	-16,5	-17,5
m/renterespons, gitt valutakursmål	-0,7	-2,7	-5,9	-9,3	-11,3	-12,3	-12,7	-13,6	-14,4
Offentlig budsjettbalanse (mrd. kr)									
m/uendret rente og valutakurs	-3,9	-11,6	-18,1	-24,7	-24,3	-24,6	-25,9	-27,2	-28,3
m/renterespons, gitt valutakursmål	-3,9	-11,6	-18,0	-24,6	-24,9	-25,6	-27,1	-28,3	-29,4
Nto. finansinv., husholdninger (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	3,4	9,5	13,1	16,4	13,5	12,1	12,4	11,8	11,3
m/renterespons, gitt valutakursmål	3,3	9,2	12,5	15,8	13,9	13,5	14,5	14,4	14,1

Tabell 7. Redusert merverdiavgift, avvik fra referansebanen

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Full momssats (pst. poeng) m/ uendret rente og valutakurs	-0,9	-2,5	-3,6	-4,9	-4,9	-4,9	-4,9	-4,9	-4,9
Offentlig konsum (pst.) m/ uendret rente og valutakurs	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1	-0,2
Privat konsum (pst.) m/ uendret rente og valutakurs	0,2	0,4	0,4	0,8	1,1	1,6	2,2	2,7	3,2
BNP Fastlands-Norge (pst.) m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,2	0,2	0,4	0,6	0,9	1,2	1,4	1,7
Bruttoprodukt bedrifter (pst.) m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,2	0,2	0,5	0,7	1,0	1,4	1,7	2,0
Bruttoprodukt industri (pst.) m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,1	0,2	0,4	0,7	1,0	1,2	1,3	1,3
Timeverk (pst.) m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,3	0,5	0,6	0,7
Arbeidsledighetsrate (pst. poeng) m/uendret rente og valutakurs	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Arbeidstilbud (1000 pers.) m/uendret rente og valutakurs	-0,1	0,2	1,1	2,4	4,6	6,5	8,9	11,5	13,8
Timelønn (pst.) m/uendret rente og valutakurs	0,0	-0,3	-0,8	-1,3	-1,7	-1,5	-1,2	-0,8	-0,3
Realtimelønn (pst.) m/uendret rente og valutakurs	0,6	1,3	1,8	2,5	2,4	2,6	3,0	3,3	3,6
Konsumpriser (pst.) m/uendret rente og valutakurs	-0,6	-1,6	-2,6	-3,7	-4,0	-4,1	-4,0	-3,9	-3,7
Inflasjon (pst. poeng) m/uendret rente og valutakurs	-0,6	-1,1	-1,0	-1,1	-0,3	-0,1	0,0	0,1	0,2
Driftsresultat industri (mrd.kr) m/uendret rente og valutakurs	0,2	0,5	0,9	1,5	1,9	2,1	2,2	2,2	2,1
Driftsresultat øvrige fastl.bedrifter (mrd.kr) m/uendret rente og valutakurs	0,6	1,4	1,7	2,0	1,4	1,0	1,0	1,4	2,3
Driftsbalanse overfor utlandet (mrd.kr) m/uendret rente og valutakurs	-0,7	-1,3	-1,4	-2,8	-3,8	-6,2	-9,2	-11,7	-14,2
Offentlig budsjettbalanse (mrd. kr) m/uendret rente og valutakurs	-3,9	-11,6	-18,0	-24,6	-24,8	-24,4	-25,2	-26,5	-27,5
Nto. finansinvest., foretak (mrd. kr) m/uendret rente og valutakurs	0,5	1,8	3,4	4,8	5,3	5,1	5,0	5,3	5,4
Nto. finansinv., husholdninger (mrd.kr) m/uendret rente og valutakurs	2,8	8,5	13,2	16,9	15,7	13,1	11,0	9,4	7,8

Tabell 8. Kombinert skift, avvik fra referansebanen

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Off.konsum og investering (mrd. kr.)									
m/ uendret rente og valutakurs	2,5	5,6	7,4	9,6	9,6	9,6	9,5	9,5	9,5
Økt bunnfradrag/toppskattinnslag (pst)									
m/ uendret rente og valutakurs	2,0	6,3	10,5	14,8	14,8	14,8	14,8	14,8	14,8
Full momssats (pst. poeng)									
m/ uendret rente og valutakurs	-0,3	-0,8	-1,2	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6
Offentlig konsum (pst.)									
m/ uendret rente og valutakurs	0,9	2,0	2,5	3,2	3,2	3,2	3,1	3,1	3,1
Privat konsum (pst.)									
m/ uendret rente og valutakurs	0,4	0,9	1,6	2,5	2,9	3,4	3,7	3,9	4,2
BNP Fastlands-Norge (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,4	0,9	1,3	1,9	2,1	2,3	2,4	2,5	2,5
Bruttoprodukt bedrifter (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,3	0,7	1,0	1,6	1,8	2,1	2,2	2,3	2,4
Bruttoprodukt industri (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,2	0,3	0,4	0,3	0,2	0,1	-0,1	-0,3
Timeverk (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,3	0,7	1,0	1,4	1,5	1,6	1,7	1,7	1,7
Arbeidsledighetsrate (pst. poeng)									
m/uendret rente og valutakurs	-0,2	-0,4	-0,4	-0,5	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
Arbeidstilbud (1000 pers.)									
m/uendret rente og valutakurs	3,2	10,4	18,1	25,8	31,4	34,0	35,8	37,1	38,2
Timelønn (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,3	0,7	1,1	1,6	1,9	2,4	2,8	3,2	3,5
Realtimelønn (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	0,4	1,1	1,6	2,3	2,4	2,7	2,9	3,0	3,1
Konsumpriser (pst.)									
m/uendret rente og valutakurs	-0,1	-0,4	-0,5	-0,7	-0,5	-0,3	-0,1	0,2	0,3
Inflasjon (pst. poeng)									
m/uendret rente og valutakurs	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Driftsresultat industri (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,3	-0,7	-1,0	-1,4
Driftsresultat øvrige fastl.bedrifter (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	0,4	1,0	1,7	2,7	3,4	4,3	5,4	6,8	8,3
Driftsbalanse overfor utlandet (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	-1,7	-4,3	-7,3	-11,5	-14,0	-16,7	-18,9	-20,8	-22,4
Offentlig budsjettbalanse (mrd. kr)									
m/uendret rente og valutakurs	-3,9	-11,6	-18,0	-24,6	-25,9	-26,3	-27,6	-29,2	-30,7
Nto. finansinvest., foretak (mrd. kr)									
m/uendret rente og valutakurs	-0,4	-1,1	-1,8	-2,6	-3,0	-3,5	-3,7	-3,4	-2,8
Nto. finansinv., husholdninger (mrd.kr)									
m/uendret rente og valutakurs	2,6	8,4	12,5	15,7	14,9	13,1	12,4	11,8	11,1